

მიიღება ხელის მოწერა ფასი 1 წლ., —5 მან. ამა 1912 წლ. დამლევამდე—1 მან. 50 კაპ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეებში დაეთმოთ 4 მან.

ყოველ კვირეული საზოგადო. ეკონომ.

მიზრი და სალიტერატურო უზრუნალი რედაქცია ღიაა ყოველ დღე 11-1 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габაевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპეშისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი: ერთობის მოლოდინში.—ა-ისა. კულტურული საქმიანობა სოფელად.—მროველისა. ჰეტრე ბაგრატიონი.—ალ. ფრონელისა. ქუთაისის ქართულ გამსწავლაში.—ეკ. გაბაშვილისა. უფსკრული.—ნ. გ-ისა. ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა.—ფარსმან ფარუხისა. უზრუნალი „შრომის კავშირი“ № 1.—დ. ვ-ისა. მოსკოვის საკრედიტო საზოგადოების იუბილეი. სასარგებლო ცნობები. ფრონის ხეობა.—ალ. არავინისა. ჩეხნი მღვდლები.—კოტე ფასანაურელისა. ნეკროლოგი.

მი, ამას გვეუბნევა ყოველი ჩატეხილი ბოგირი, ამას გვეუბნევა სილატაკე, სიბნელე, და ის ჩამორჩენილება, რომელმაც ერთ ადგილზედ დააბა სოფელი.

ის გარემოება, რომ კავკასიის ქალაქები უკვე თვითმმართველობის გზას ადგანან და, მიუხედავად საქალაქო დებულებათა ნაკლისა, რაც უნდა იყოს, ახორციელებენ თვითმმართველობის პრინციპს, და სოფელი კი მოკლებულია ამ საშუალებას, სწორედ ეს გარემოება ჰქმნის იმ შეუსაბამობას, რომ განვითარება ქალაქისა და სოფლისა თანაბრად არ სწარმოებს ჩვენში და ეს ნაკლი მძიმე ტვირთად აწვება სოფელს და ხან თვით ქალაქსაც. ამაზედ გვითითებს ჩვენი ავტორი. მაგრამ, იმავე ავტორის სიტყვით, უარესი ტრაგიზმი მდგომარეობს უფრო იმაში, რომ „ერობა არა გვაქვს და არც მალე გვადირსებენ ამ სამოთხის ხილსა, მაგრამ საერობო გადასახადს დიდის ერთგულებით აგროვებენ მამასახლისები, ბოქაულები და საპოლიციო დარაჯნი“.. სად მიდის ეს ფული, დეე, მკითხველმა იმავე ბ-ნ. ა. არავინის წერილში ამოიკითხოს.

ერობის მოლოდინში

ჩვენი უზრუნალის დღევანდელ ნომერში მკითხველი ყურადღებას მიაქცევს ბ-ნ ა. არავინის წერილს. წერილში მოკლედ და სხარტულად დახატულია სურათი ჩვენის სოფლისა. საჭირო არ არის დიდი მხატვარი იყო, რომ ასწერო ჩვენი სოფელი. მაგრამ, აუცილებელივე საჭიროა გულის ყური და დაკვირვების ნიჭი გქონდეს, რომ მოკლედ ის დასკვნა გამოიყვანო, რა დასკვნაც ჩვენ ავტორს გამოჰყავს.

ჩვენი სოფელი რეფორმას ითხოვს. ამას არ ამბობს წამ-და-უწამ ჩვენი გლეხი, მაგრამ ამას გვეუბნევა ყოველი გადაბრუნებული ურე-

ჩვენ კი ისევ გვსურს ვიკითხოთ: ნუ თუ მართლა მალე არ გვადირსებენ ამ „სამოთხის ხილს“?

ჩვენ გვსურს შევხვით მთავრობის ორ

იმ მოსაზრებას, რომლის გამოისობით ერობა ნაადრევად არის მიჩნეული კავკასიაში.

პირველი მოსაზრება ის არის, რომ მხარე ვითომ ჯერ არ მომწიფებულა ერობისთვის. აშკარაა, ამ მოსაზრებაში გახვეულია ის მარტივი შეხედულება მთავრობისა, რომ ჩვენ კავკასიელებმა, ჯერ ვერ დავიმსახურეთ ერობა. გვერდს უხვევთ ამას, ვინაიდან მასში ვერ ვხედავთ სახელმწიფოებრივ რიგის არგუმენტაციას და გადავდივართ პირდაპირ საკითხზე. მართლა არ მომწიფებულა კავკასია ერობისთვის, თუ უკვე მომწიფდა? ჩვენ გვინდა გამოვარკვიოთ ეს საკითხი, იმდენად არა მთავრობისათვის (რადგან, იქმნება ვერც ჩვენ დავარწმუნოთ მთავრობა ამაში, როგორც სხვებსაც ვერ დავარწმუნებია)—რამდენად საზოგადოებისთვის; მით უმეტეს, რომ საზოგადოებასაც ხშირად ავიწყდება ერობაზედ ზრუნვა და ფიქრი.

ჩვენდა საბედნიეროდ უნდა განვაცხადოთ, რომ ერობის საჭიროება უკვე მომწიფდა ჩვენში. ამაში არ არსებობს აღარავითარი ეჭვი, რომ ჩვენი სოფლის მთელი სამეურნეო და ადმინისტრაციული ცხოვრება მედგრად მოითხოვს ერობას. თუ რამდენად მედგარია ეს მოთხოვნილება სხანს იქიდანაც, რომ საზოგადოება ვეღარ კმაყოფილდება არსებულ დაწესებულებით და თითონ ჰქმნის ისეთ კერძო ორგანიზაციებს, რომელნიც, თუმცა ფერმკრთალად, მაგრამ მაინც ძალ-ღონის მიხედვით ასრულებენ ერობის ფუნქციებს. აიღეთ ყველა ჩვენი კერძო საზოგადოებანი, სასკოლო თუ სხვა საკულტურო, აიღეთ ჩვენი სასოფლო-სამეურნო საზოგადოებანი, რომელთა უმთავრესი არენა სოფელია, მიაქციეთ ყურადღება მათ სკოლებს, მათ საცდელ მიწებებს, მათ ინსტრუქტორებს, აიღეთ აგრედვე წვრილი საკრედიტო დაწესებულებანი, მათის პატარა სესხით; დასასრულ აიღეთ თვით მთავრობის მოღვაწეობა, რომელიც იძულებულია ჩაერიოს საქმეში სხვა-და-სხვა კომისიებით, რომ სოფლის მეურნეობა მოაწესრიგოს და დასასრულ იმავე მთავრობისაგან გამართული „სიეზდები“ , რომელთაც აზრად აქვთ სამეურნეო და სამრეწველო დარგის მოწესრიგება. განა ეს იმას არ ამტკიცებს, რომ ერობის საჭიროება მომწიფდა. ჩვენ მი-

ვალწიეთ უკვე იმ სიმწიფის პუნქტს, რომლის შემდეგ სიღამაღე და გახრწნილება იწყობა. მაშ რატომ დროზედ არ უნდა მოვკრიფოთ ნაყოფი? ყველა ეს ზემოდ ჩამოთვლილი დაწესებულებანი რუსეთის გუბერნიებში ერობის შემდეგ აღორძინდნენ და ის ფაქტი, რომ ისინი ჩვენში ერობის შემოღებამდის აღმოცენდნენ, განა იმის მაჩვენებელი არ არის, რომ მხარე კი მომწიფდა რეფორმისთვის, მაგრამ რეფორმამ დაიგვიანა?! თუ ყოველი სახელმწიფოებრივი რეფორმა ის ფრაკია, რომლის ჩაცმამდის საჭიროა ერთგვარ მანერების შესწავლა, განა ნება არა გვაქვს დავარწმუნოთ ყველანი, რომ ჩვენ ეს მანერები უკვე შევითვისეთ და ფრაკი კი ვერ მოგვიმზადეს.

თვით უმაღლესი წოდებაც კი მხარისა იძულებულია ამ საერთო ფერხულში ჩაებას, და, თუ თქვენ გადაშინჯავთ თბილისის სათავად-აზნაურო ბიუდჟეტს, იქიდანაც ადვილად დაინახავთ, რომ ეს წოდებაც კი იძულებულია, თავისი ბიუდჟეტი საერობო ხასიათის საქმეზედ ხარჯოს. რაღა უნდა ვსთქვათ გლეხობაზედ, და მოქალაქეებზედ, რომელნიც მილიონობით აძლევენ საერობო გარდასახადებს!

ქალაქები ხომ თავის დებულებით ეხლავე არიან ელემენტები მომავალ ერობისა. მაშ ვინ, ან რა არის მოუშწიფებელი, რომ გვეღირსოს ეს „სამოთხის ხილი“.

მთავრობის მეორე მოსაზრება, რომლის ძალითაც ერობა ნაადრევა კავკასიაში, — ბიუდჟეტის საკითხს შეეხება. კავკასია დეფიციტს იძლევა, გვეუბნებიან ჩვენ, ამიტომ ერობა ნაადრევააო. რასაკვირველია, ამ საკითხს დიდი ერთობა აქვს ერობასთან და თუ ისეთია მართლაც მდგომარეობა, რომ პირიქით ხაზინა იძულებულია ჰფაროს ჩვენი დეფიციტი, მაშინ რაღა გვეთქმის, რადგან ერობა იმის ერობაა, რომ იგი ემყარება თავის საკუთარ ბიუდჟეტს. მაშინ ისღა დავგრჩენია, უცადლოთ იმ დროს, როცა კავკასიის შემოსავალი დაჰფარავს თავის გასავალს. მთავრობის ეს აზრი იქამდის ავტორიტეტულად იყო მიჩნეული, რომ დიდხანს არავინ არ სცდილობდა ჩვენი ბალანსების შესწავლას. ყველა ჩვენგანს, თითქმის სჯეროდა მთავრო-

ბის აზრის სიმართლე და ამ რიგად მთელს იმპერიაში თითქმის მარტო ჩვენ ვიყავით „კახიონნი სჩოტხედ“. მაგრამ ყველას ახსოვს საერობო წინასწარი კრებები. ბ. ფ. გოგიჩაიშვილმა სტატისტიკურის ცნობებით ყველასთვის აშკარად გახადა ამ აზრის სიმართლე და, მგონი, პირველად მაშინ გავიგეთ დანამდვილებით რომ ჩვენ „ჩვენი ხარჯით“ ვსცხოვრობთ და ცოტაოდენ, ასე 6—8 მილიონ წმინდა შემოსავალს ხაზინასაც ვაძლევთ.

როცა კამათში საბუთი თავის მნიშვნელობასა ჰკარგავს, მაშინ იგი ან ახალით უნდა შეიცვალოს, ან მოპირდაპირესთან დათანხმებით უნდა დამთავრდეს კამათი. ჩვენ კი მთავრობის მხრივ ვერც ერთს, ვერც მეორეს ვერა ვხედავთ.

ა - ი.

კულტურული საქმიანობა სოფლად

I.

სოფელი, სოფელს, სოფლად; გლეხი, გლეხს, გლეხთან... ამ სიტყვებს დღეს ჩვენში ათასნაირად აბრუნებენ, ყვილას იგინი პირზედ აკერია, ყველა მათზედ ლაპარაკობს: მღვდელი, მასწავლებელი, მოსწავლე, ნასწავლი, უსწავლელი, სტუდენტი, თავადი, აზნაური, ვაჭარი, მთავრობა, მოხელე და ამ უკანასკნელთა შორის ბოქ ულიც კი, ერთი სიტყვით ყველანი, მტერი თუ მოკეთე, განუჩრეველად მიმართულებისა, წოდებისა და მდგომარეობისა. ყველა ესენი დღეს გლეხის და სოფლის ქირისუფლად ხატავენ თავსა, მათზე სწუხან, მათზე ზრუნავენ.

რა მოხდა ისეთი, რამ გამოიწვია ასეთი საერთო ყურადღება გლეხისა და სოფლისადმი? იმ გლეხისადმი, რომლის სამსახური ამ 7—8 წლის წინად მომეტებულ ნაწილს დღევანდელ ქირისუფლებისას სძრახისად მიაჩნდათ და გლეხის სახელის გაგონებას კი მათში მხოლოდ უკმაყოფილების დიმილს იწვევდა; ძალა უნებურად გებადება ეს კითხვა და ამასთანავე გინდა გაიგო რაში იხატება ეს ახირებული ყურადღება ზოგიერთ უცნაურ მზრუნველისა და რა ღირსებისა იგი.

სოფლისა და გლეხისადმი ასეთი განუსაზღვრელი ყურადღების მახლობელი მიზეზი ყველა ჩვენთ-

თვის კარგად ცნობილია, ყველა ჩვენ მიერ განცდილი და ამასთან ისე საგრძნობლად, რომ მისი დავიწყება ჩვენთვის ყოვლად შეუძლებელია. ეს მიზეზი გახლავთ წარსულ წლებში თვით გლეხებისაგან გადმოხეთქილი პროტესტი, პროტესტი, რომელიც ჩვენში, საქართველოში, გამოიხატა მეტის ინტენსიობით, მეტის სიმკაცრით, რადგანაც საერთო მიზეზებს გარდა, რომელთაც გამოიწვიეს რუსეთის გლეხობის შერყევა; ჩვენ ქართველ გლეხებს, ჰქონდათ საკუთარი მიზეზები უკმაყოფილებისა, სახელდობრ ის გარემოება რომ, თუმცა წარსულ საუკუნის მე-10-ე წლებიდან მთელი 40 წლის განმავლობაში რუსის გლეხობისათვის ბევრი რამ გაკეთდა, ჩვენი გლეხი სრულიად მიტოვებული იყო და მის ცხოვრების გასაუმჯობესებლად თითოც არავის გაუძრევია; ეს იყო მიზეზი რომ ჩვენში მე-20-ე საუკუნის დასაწყისში, გლეხში მოგროვილმა ბოლშევიკებმა სიძლიერით იფეთქა და ბევრს დღევანდელ მის ვითომდა მოკეთებებს თავზარი დასცა, დავთრები აურიო და იძულებული გახადა გლეხზედ აზრი შეეცვალა და სულ სხვა, მისთვის არა ჩვეულებრივ კილოზედ ალაპარაკა.

გლეხსაც ყველა ამის შემდგომ თითქოს იმედი მიეცა, ეგონა რომ დადგა მისთვისაც დრო, როცა იგიც ყურადღების ღირსად შეიქნა და აუტანელი ცხოვრების პირობები ცოტად თუ ბევრად შეუმსუბუქდებოდა; მაგრამ სასტიკად მოსტყუვდა: მასუკან უკვე კარგა ხანმა განვლო და მისი ცხოვრება არსებითად იგივე დარჩა, როგორც იყო ამ ათიოდ წლის წინად. ჩვენი გლეხისთვის არსებითი მნიშვნელობის მქონე საადგილ-მამულო საკითხი, არამთუ დღესაც ხელუხლებელია, არამედ ჯერაც ბოლო არ მოღებია იმ სამარცხვინო ნაშთებს, რომელსაც ბატონ-ყმობა ეწოდება. თუმცა კი სათათბირომ გადასწყვიტა მისი მოსპობა, მაგრამ, როგორც სჩანს, განხორციელებამდის ჯერ კიდევ შორს არის, რაკი სახ. საბჭოს ჯერაც არ დაუმტკიცებია. 1906 წ. ნოემბრის უმაღლესი ბრძანება თითქოს გლეხის მოქალაქობრივ გათანასწოების დასაწყისად უნდა ყოფილიყო, მაგრამ დღესაც გლეხობა განსაკუთრებულ კასტად ითვლება მართვა-გამგეობის მხრივ. ასე მაგალითად, საერთო სასაპართოთი მხოლოდ განსაზღვრულ შემთხვევებში შეუძლიან ისარგებლოს. ეს კიდევ არაფერი, ადმინისტრაცია, მღვდელი, თავადი, აზნაური, ვაჭარი და ბევრი სხვა ამათი მსგავსი, რომელნიც, როგორც აღვნიშნე, დღეს სულ სხვა ჰანგებზედ ლაპარაკობენ და გლეხს თავზედ ხელს უსვამენ, ხალხის ძველებუ-

რად საყვლევად დარაზმულან, მაგრამ, დროის შესაფერად, მხოლოდ ტაქტიკა შეუცვლიათ. ძველის განზრახვებით ახალ ქერქში გამოხვეულან, რათა სხვა სახით მოველინონ გლეს და ამით უფრო უკეთესად ისარგებლონ. გლესისადმი ასეთი ქცევა, მასში ღრმა კვალსა სტოვებს, მასზედ ძლიერად და გამრყენელად მოქმედობს: რაკი ველარ გაურჩევიან მტერი და მოკეთე, რადგანაც ყველა ერთ ენაზედ ელაპარაკება, მოკეთესაც და ყველა კეთილ საქმეს უნდობლად, ექვის თვალთ უტკერის, მას არა სჯერა, რომ მის საკეთილდღეოდ ვინმე რამეს გააკეთებს, და ვერც კი წარმოუდგენია რომ ადამიანმა, თუ არა დაინტერესებულმა, მას ხელი გაუწოდოს, დაეხმაროს. ასევე ექცვიან თვით ერთმანეთს თავიანთ საკუთარ სასოფლო საქმეში: ვინც კი მოექცევა სოფლის საქმეს სათავეში აუცილებლად უნდა ისარგებლოს, მათთვის საზოგადო საქმე კერძო ინტერესების — სარგებლობის გარეშე არ არსებობს. ასეა მოწამლული დღეს გლესის ფსიხოლოგია და ამიტომაც რომ ყველა ის ცოტა რამ კულტურულ-ეკონომიურ ხასიათის დაწყებულება, რაც კი კეთდება დღეს ჩვენს სოფლებში, პირველ ხანებში დიდს დაბრკოლებას განიცდის, რადგანაც ის ხალხი, ვის სასარგებლოდაც იგი კეთდება, კარგა ხანს გარეგარე უგლის, აღმაცერად უტკერის, რაკი არა სჯერა, რომ ესა თუ ის, მისის საკუთარის აზრითაც კარგი საქმე, კარგად დაბოლოვდება და ხელს არავინ გაილოკავს. თუ მიუხედავად ამ გვარის მდგომარეობისა, დღეს სოფლად კულტურულ-ეკონომიურ საქმიანობის მხრივ შესამჩნევი რამ კეთდება, სახელდობრ, მრავლდება სოფლად პირველ-დაწყებითი სკოლების რიცხვი, არსდება აქა-იქ საკვირაო სკოლები, სამკითხველოები, შესამჩნევის სისწრაფით ედება სოფელს საკრედიტო დაწესებულებანი და სხვა დარგის კოოპერატივები, მატულობს ქსენონები და არსდებიან სასოფლო გაზეთებიც კი; — ეს ყველა აიხსნება იმ გარემოებით რომ წარსულმა, ზემოდ აღნიშნულ წლებში გლესის ცხოვრებაში განვლილმა ქარტეხილმა, მას ბევრი რამ სასარგებლოც შემატა: გაუფართოვა მსოფლმხედველობა, გაუმრავლა მოთხოვნილება და ნათლად აგრძობინა საკიროება სწავლა-განათლებისა და ცხოვრების ნივთიერად გასაუმჯობესებლად დროის შესაფერ ორგანიზაციების შექმნისა. ეს გარემოება კი თავდება იმისა რომ, თუ სოფლად მომუშავე შეგნებულად დააყენებს საქმეს და შეუფარდებს სოფლის ცხოვრებას **დასაწყის** ყველა კულტურულ-

ეკონომიურ საქმიანობისას, მაშინ უნდა იმედი ვიქონიოთ, რომ, მიუხედავად დღევანდელ საერთო ხასიათს ლუხპირ პირობებისა, ამ ნიადაგზე თვალსაჩინო სარგებლობის მოტანა შესაძლებელი იქნება. მაგრამ სამწუხაროდ, სოფლად არსებულ უკვე დაწყებულ საქმიანობას მომეტებულ შემთხვევაში სწორედ ეს შეფერება აკლია სოფლის ცხოვრებისადმი და ესაა მიზეზი, რომ ეს საქმიანობა ისეთს სარგებლობას ვერ იძლევა, რის მოტანაც შეუძლია დღევანდელ პირობებშიაც კი; რომ ეს ესეა ამას დაგვანახებს თვითოეულ კულტურულ-ეკონომიურ, სოფლად არსებულ ორგანიზაციის და თვითოეულ შემთხვევაში ამ ნიადაგზედ საქმიანობის ცალ-ცალკე განხილვა, რასაც შევეცდები შემდეგ წერილში.

მრაველი.

პეტრე ბაბრატიონი

(1765—1812)

VII

(დასასრული)

ნისლითა და ჯანყით იყო მოცული სოფელ ბოროდინოს ველ-მინდორი გათენებისას 26-ს მარამობისთვის. ნისლმა გადიყარა და გამოაშუქა მზემ. ეს აუსტერლიცის მნათობიანო, თურმე უთქვამს ნაპოლეონს.

პირის-პირ იღვა ორი საოქრად დარაზმული არმია. ჯარის კაცთა რიცხვის რაოდენობა 300.000 კაცს სქარბობდა. მთელი დღე გუგუნებდა და გრიანდებდა 700 ზარბაზანი. მხილველს ეგონებოდა, რომ აქ, ბოროდინოს ველ-მინდორზე მოზღვაგებულა მთელი ევროპა — დასავლეთისა და აღმოსავლეთისა. ამბობენ, კაცობრიობას არ ახსოვს ბოროდინოს მზგავსი ომიო, ისე ძლიერი იყო თურმე ვაბრაზება და გააღმასება მეომრებისა. მართლაც, მარტო ნაპოლეონს მოუკლეს ამ დღეს 43 გენერალი. ფრანგებს მოუკლეს ბოროდინოს ბრძოლაში 60.000 კაცი, ხოლო რუსეთმა დაჰკარგეს 58.000. ადვილად დაიწერება ეს საშინელი ციფირი, უფრო ადვილად ითქმის: ბრძოლაში გასწყვიტეს 118.000 კაციო, მაგრამ ძნელი წარმოსადგენია ის გააფთრება ადამიანისა, ოდეს ერთის დღის განმავლობაში თითქმის ას ოცი ათასი ადამიანი ესალმება წუთის სოფელს...

ს. ბოროდინოსთან პეტრე ბაბრატიონის რაზმს ყველაზე სუსტი და უხეირო პოზიცია ექირა. რუ-

სის ჯარის ცენტრს, ანუ შუაგულს შეადგენდა ორი პატარა სერი; ერთზე იყო გამართული გენერალ რაევსკის ბატარეა, ხოლო მეორეზე 3 ბატარეა — ბაგრატიონის ფლეში.

დილა აღრიან პირველად ბრძოლა გააჩაღეს ფრანგებმა. ნაპოლეონმა ნიშანში ამოიღო სწორედ ზემოდ მოხსენებული სერები, სადაც გამართული იყო რაევსკის ბატარეა და ბაგრატიონის ფლეში. იერიშის მისატანად ნაპოლეონმა დანიშნა სახელოვანი მარშალი ნეი, რომელსაც ჰყავდა შვიდი დივიზია და მარქაფად (რეზერვად) სამი ცხენოსანი დივიზია. დილის შვიდ საათზე მარშალმა ნეიმ შეუტია რაევსკის ბატარეას და ბაგრატიონის ფლეშს და ერთის საათის შემდეგ ორივე სერი ხელში ჩაიგდო. ერთის საათის შემდეგ ესე იგი ცხრა საათზე, ბაგრატიონმა უკან დაიბრუნა ფლეშები, მაგრამ 10-ს საათზე მარშალმა ნეიმ ხელ-ახლა წაართვა ბაგრატიონს. თერთმეტს საათზე თავადმა პეტრემ მოიშველია კონოვნიცინის დივიზია და 4 კავალერიის პოლკი, შეუტია კვლავ მარშალ ნეის და სერებიდან გადალალა ფრანგები. ამბობენ ეს ბრწყინვალე იერიშში თ. პეტრესი დასაწყისი იყო იმისი, რომ რუსის მხედრობა აპირებდა საერთო და საბოლოო იერიშსაო, მაგრამ სწორედ ამ დროს პეტრე ბაგრატიონს მოხვდა თედოში ყუმბარის ნატეხი და სასიკვდილოდ დაიჭრა.

დაჭრილი ბაგრატიონი მანც გულს არ იტეხდა და ბრძოლის ველს თავს არ ანებებდა. იმის მოლოდინში იყო, აბა კირასირთა იერიში რითი გათავდებოა. მაგრამ რაკი სისხლიდან დაიკალა და ძალზე დასუსტდა, ბრძოლის ველიდან გაიტანეს და მოსკოვს გაისტუმრეს.

ამბობენ, რომ ექიმებს ჰსურდათ ფეხი მოეჭრათ ბაგრატიონისთვის, მაგრამ ასეთს განზრახვას ექიმებისას დიდად გაუბრაზებია თავადი პეტრე და ამის გამო ექიმებს ხელი აუღიათ ფეხის ამპუტაციაზე.

ბოროდინოს ველ-მინდორზე 1839 წელს ააგეს ძველი იმპერატორ ნიკოლოზ პირველის ბრძანებით, სახსოვრად და ნიშნად პატივისცემისა აქ გაწყვეტილ 1812 წ., 26 აგვისტოს, მხედართა და მეომართა. იმპერატორისავე ბრძანებით გადმოასვენეს ს. სიმიდან თ. პ. ბაგრატიონის გვამი და მიაბარეს მიწას ძველის კვარცხლბეკთან.

ბაგრატიონის გვამის გადმოტანა ბოროდინოს ძველთან ასეთის ცერემონიით იქმნა შესრულებული: გვამი რომ ამოიღეს საფლავიდან, ჩასდეს ტყვი-

ის ყუთში, ხოლო თვით ყუთი მშვენიერ კუბოში. პანაშვიდის შემდეგ, კიევის გუსართა პოლკის აფიცრებმა და სამსახურს გარეშე მყოფმა ჯარის-კაცებმა კუბო დასდგეს სამგლოვიარო ბალდახინიან ეტლზე. კუბოზე დაასვენეს აგრედვე სმოლენსკის ღეთის-მშობლის ხატი, რომელსაც თურმე განსვენებული თ. პეტრე სიცოცხლეში არ იშორებდა და მუდამ უამს ლაშქარ-ომიანობაში თან დაჰქონდა, ხოლო სიკვდილის შემდეგ, მის საფლავზე ესვენა სოფელ სიმის სამრევლო ეკლესიაში. ხალხის სურვილი იყო თურე ხელით ეტარებინა სამგლოვიარო ეტლი და ისე მიესვენებინა გმირთა-გმირის გვამი ს. ბოროდინოში.

ბაგრატიონის სახელის უკვდავ საყოფელად და სამუდამოდ აღსანიშნავად მისის ხსოვნისა რუსთა მხედრობაში იმპერატორ ალექსანდრე მესამეს ბრძანებით უსტიუგის 104 ქვეითა პოლკს ეწოდა სახელი თავად პეტრე ივანეს ძის ბაგრატიონისა.

იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა 31 აგვისტოს 1812 წელს ასეთი რესკრიპტი უწყალობა თ. პეტრე ბაგრატიონს: „თავადო პეტრე ივანეს ძე, სიამოვნებით და ხალისით მსმენელი თქვენის დევგმირობისა და ერთგულის სამსახურისა, ფრიად შევსწუხდი თქვენ მიერ მიღებულ ჭრილობით, რომლის გამო იძულებული შეიქმენით დროებით დასტოვოთ ბრძოლის ველი, სადაც თქვენი ყოფნა დღევანდელს ვითარებაში ასე საჭიროა და სასარგებლოა.

ვისურვებთ და იმედიცა მაქვს, რომ უფალი მალე გიწყალობებს განკურნებას, რადა კვლავ შეიმოსოს პატივითა და დიდებით ღვაწლი და საქმიანობა თქვენი. — ამასობაში გიწყალობებთ ერთდროულად 50.000 მანათს, ისე კი არა ვითარცა ჯილდოს თქვენის ღვაწლისას, რომელიც მოგეცემათ სულ ცოტა ხნის შემდგომ, არამედ როგორც მკირედს დახმარებას და შემწეობას“.

დასასრულ, არ შეგვიძლიან უყურადღებოდ დავტოვოთ ბ-ნ ზ. ჭიქინაძის ზოგიერთი ცნობანი შესახებ პეტრე ბაგრატიონისა. ბ-ნ ზაქარაის სიტყვით, თავადი პეტრე დაიბადა საქართველოში; თექვსმეტის წლისა ყოფილა იგი, მამიდას, თავად ლ. ა. გოლიცინის მეუღლეს, რომ დაუბარებია თავისთან პეტერბურგს, სადაც იგი სასწავლებელში მიუბარებია. რუსული წერა-კითხვა თურმე აქვე, საქართველოში სცოდნია თ. პეტრეს და პეტერბურგში მხოლოდ განვითარებულა ამ უცხო ენაში. ზაქარია გადაჭრით და უდავიდარაბოდ გვარწმუნებს, რომ თავადმა პეტრემ ორის წლის სწავლის შემდეგ ისე შე-

ისწავლა რუსული, ისე კარგად სწერდა ამ ენაზე, ისე ლაპარაკობდა რუსულად, როგორც ნამდვილი რუსიო. წმინდა, ტიპიური ქართველური სახე რომ არა ჰქონოდა თ. პეტრეს, ვერაინ შეატყობდა, რომ იგი ნამდვილი რუსი არ იყო. იმასაც გვაუწყებს გულუხვი ბ-ნი ზაქარია, რომ ქართველებმა 1765 წლიდან სავალდებულოდ გაიხადეს რუსულის ენის სწავლება, როგორც არაბულისა, სპარსულისა და ოსმალურისაო.

ერთი დიდი და თვალსაჩინო ნაკლი აქვს ზაქარიას საყურადღებო ცნობებს—არ გვეუბნევა, თუ საიდან შეიტანა თავის წიგნაკში ეს ცნობანი, რი წყაროა ის წყარო, საიდანაც ასე უხვად ამოალაგა ეს საბიოგრაფიო მასალა თავად პეტრე ბაგრატიონისა.

წელს, ტფილისშიაც, რამდენჯერმე წარმოადგინეს თეატრში სცენები სამშობლო ომისა. არტისტი, რომელიც თამაშობდა პეტრე ბაგრატიონის დანჯღლეულის და ავლაბრულის რუსულითა ლაპარაკობდა, რომ მსმენელნი სიცილით იხოცებოდნენ.

ნეტა მაშ ვინაა მართალი, ზაქარია, თუ რუსი არტისტი?

ალ. ფრონელი.

მუთაისის ქართულ გიმნაზიაში

მე მინდოდა მენახა ქუთაისის ქარ. გიმნაზიის ახლად აგებული შენობა და შემედარებინა თბილისის ქართულ გიმნაზიის შენობისთვის, მინდოდა მენახა ჩემის თვალთ ის ძალა და ძლიერება, რომელიც ქართველს აგებინებდა ძველად სარწმუნოების ძეგლებს და ახლა აშენებინებს მეცნიერების ტაძრებს და ამ განზრახვით მიეუახლოვდი მშენიერს, უშველებელს ეზოში გადაქიმულს სასახლეს და გულის ჩქროლვით შეველ თვალუწვდენელ მაღალ სკოლის ტალანში, რომელიც შემოდგომის მზის შუქით იყო ვაჩაღებული და, ნანახით აღტაცებულმა, შევძახე: არა, არ მომკვდარა მხოლოდ სძინავს და როდესაც გაიღვიძებს თავზარს დასცემს, გააოცებს, ძველ დროთ კიდევ გაიხსენებს, მტერთ შემუსრავს და მოყვარეთ გაახარებს! და დაბრუნებას ვაპირებდი. 12 საათი იყო, ყველა კლასში სწავლა დაწყებული იყო და როგორ გავბედავდი შიგნით შესვლას, რა უფლებით დავარღვევდი მოწაფეთა მეცადინეობას?

მაგრამ გიმნაზიის უფროსმა და ნამდვილმა მა-

მამ, ბატ. ოცხელმა ჩემი სიამოვნება და სიხარული გიმნაზიის გარეგანის ნახვისა ვაათყვეა იმითი, რომ მიმიწვია ახალგაზდობით პირამდინ სავსე კლასებში და წარმადგინა მოსწავლეთა და მათ ხელმძღვანელ-მასწავლებლებს.

ვინც კი, ჩემებრ გულ-გატეხილი აწყოთი, შესულა ოდესმე ათასობით სავსე მოსწავლეთა ტაძარში, მხოლოდ ის მიმიხვდება სავსებით, თუ რა ბედნიერება ვიგრძენ ამოდენა მოზარდის თაობის დანახვით. მზად ვიყავი ლოცვა-კურთხევით პირჯვარი გადმეწერა აქაურობისათვის, ზეცისთვის მაღლი შემეწირა, მაგრამ მღელვარებით ენა დამება, გული ამიჩუყდა... და ჩუმით რალასაც ვბუტბუტებდი.

— ბატონო ეკატერინე! უცებ მომესმა ერთის მოზარდის ხმა: მე მინდა ორიოდ სიტყვა მოგახსენოთ თქვენი ნაწერების შესახებ.

— ყრუ ვარ, შვილო, რას გავიგონებ მე ვაგლახი.

— ვეცდები გავაგონო, მითხრა სახე გაბრწყინვალეულმა ქაბუკმა და მამიახლოვდა. მე წელზედ ხელი მოვხვიე, გულზედ თავი მივადე და სმენას ძალა დავატანე.

„მესამე კლასში ვიყავი, დაიწყო ყმაწვილმა, და ქართული წიგნი არ წამეკითხნა, მხოლოდ ვსწავლობდი სავალდებულო სასწავლებელს, ვამზადებდი გაკვეთილებს. არც შინაურები მიღვიძებდნენ კითხვის სურვილს, მშობლიურ ენის სიყვარულს. ჩემი გონება და გული ჩუმად იყო. ერთხელ ვილაკამ მომცა წასაკითხად თქვენი მოთხრობა „მაგდანას ლურჯა“ და წავიკითხე. დიახ, წავიკითხე და წანაკითხმა გული გამითბო, გონება ამიმოძრადა, თვალზედ ცრემლი მომადინა და ქართული კითხვა, ქართულად აზროვნება შემაყვარა. მას აქეთია თქვენც მიყვარხართ და ჩემს სიყვარულს საზღვარი არა აქვს, რომ დღეს თქვენ, ჩემ გამამაფხიზლებელ ადამიანს გხედავთ და დიდს მაღლობას გიძღვნიო“...

ლაპარაკის დროს ახალგაზდა მთლად ცახცახებდა და მე ვტიროდი. ვტიროდი ნეტარებით და ვმადლობდი განგებას, რომ მამასწრო მომესმინა ჩემის ყურით ის გულიდგან გადმონადენი წრფელი გრძობა, რომლის დარგვას ყრმათა გულში მე ენატრობდი.

კიდევ სხვა ყრმამ მითხრა სიტყვა, კიდევ სხვა ყრმამ გამიმჟღავნა თავისი სიყვარული და პატივისცემა და ჩემი გული ადავსო უზომო სიხარულმა და ღმობიერებამ.

რა ვარ მე, რითი მივალწიე ყრმათა გულამდე?

ვეკითხებოდით ჩემ თავს და რა იქნებოდა მაშინ, რომ ჩემ ქვეყანას მოვლინებოდა, არა უფერული, მხოლოდ მგრძნობიარე დედობილი, არამედ ნამდვილი მირონცხებული და მალალის ნიჭით გაციკროვნებული მშობელი?!

— დვრიტა საჭირო და ნიადაგის შემზადება, ბრწყინვალე მომავალი თითონ მოვა, ამითი ვინუგემე ჩემი თავი და ქუთათურ გიმნაზიელთა პატივი და სიყვარული გულს დავიქდიე.

სწავლა დასრულდა, ზარის ხმაზედ ათას ორასი ყმაწვილი ზღვასავით გადმოსკდა ფართო ტალანში და ეს აუარებელი ღუნდგო, ეს სიცოცხლით სავსე ჩვენი მამავალი სიმდიდრე გარს შემომერტყა ტაშის კვრით და ვაშას ძახილით... ღერეთო ჩემო, რა ფიქრებმა არ გაიელვეს ჩემ ბედერულ გულში, რა იმედებმა არ გაიღვიძეს ჩემ მაშვრალ სულში! რა გვარ ბრწყინვალე რაზმებად არ დევწყვინენ და რა გვარ თვალ-წარმტაც მომავლისკენ არ წამიტაცეს!

ისწავლეთ, ისწავლეთ, შეიღებო! „თუ აწყყო არა გვწყალობს მომავალი ჩვენი!“

ეკ. ვაბაშვილისა.

უფსკრული

(მარია ტუფიმიდამ)

ისინი ერთმანეთის ჰირღაპირ იდგნენ... კაცი, კატანჯული ჭეშმარიტების უნაყოფო ძიებით, წაშუბული ბრძოლით არსებობისთვის, ალექსი სიტკბობების წყურვილით, რომელიც მას ნირვანას დააფიქვებდა, მიმზიდველს ცივი, უძირო, წველიად უფსკრულით, — უეურებად ქალს ვედრებით და შიშით აღსავსე თვალებით. ქალი, — აღვსნებული ბრძოლით, ამაყი — გამარჯვებით, ძლიერი მოპოებულ თავისუფლებით, უმზერდა მას სიცილით, რითაც მის ჩანციონულ დაწვებზედ სისსლისიერ ღაქებს ანთებდა.

— მოთხარ, ვინა ხარ? — ძლივს წაიხურნულა კაცმა — მე მსურს... მე უნდა შევიგნო შენი არსება... აჭხადე რიდე სულს შენსა, გადამიძალე საიდუმლო სიღრმეხი შენის არსებისა. ვოველ არსების დასაბამის გაკება უფრო ადვილია, უმაღლესი სიმეაროს საიდუმლოების გამორკვევას მოვესწრება, ვიდრე შევიგნებ შენსა რასმე, შენს მოქმედებას, სურვილს და მისწრაფებას. ხან შენში ვსუდავ ასს სულსა, ხან კი ვედარდ ერთს. ხან ჩემ ფერხით ხარ, მონა ხარ ჩემი, ხან კი მტარვადი... გულსხილი ხარ, როგორად ეღვარება მზისა... და იმავე დროს სტუევი, როგორად არ სტუევის არც ერთი ქმნილება, შენს მეტი. შენ აღერსსა მთხვო მხურვალე ბავით და

მოელვარე თვალებით, ათროლებული მკერდის ძკურით... მკგრამ როდესაც ბავით ბავს დაგკეანები, და შენნი თვალნი ჩემ თვალებში იძირებან, როდეს მიბნელიდ გულით გულს ვეძებ შენსა, — შენ სწრაფ სელს მკრავ... შორს გაძირბისარ... ან თუ რჩები ჩემთან, სტუევი, თვალთმაცობ, მღალატობ! ოდესმე, როდესაც ჩვენ არარა გვაკავშირებდა, ხორციელ გრძნობის მეტი, მე ვგრძნობდი, რომ შენ „ძვალი ხარ ძვლის ჩემისა და ხორცი ხორცის ჩემისა“. ვგრძნობდი, რომ ნაწილი ხარ ჩემი, და ბედნიერი ვიყავ შენთან. ესლა კი სელიდან მისხლტები და გაძირბისარ. და რაც უფრო მეტად მშორდები, მით უფრო მეტად მწყურისარ, რაც უფრო ნაკლებ სელთ შეგვხარ, მით უფრო მეტის სეკვითა მოგსდევ, — რადგან შენსამ ჩემთვის შეგქმნა, ჩემად დაგსახს.

საიდუმლო დიმილმა, სიზღიით შეხვეებულმა და სიმწარითა, რომელიც აფრქვევს დტანჯვის და მძელვარების სხივებს, ძღვევამოსილმაც თითქო და იმავე დროს სავსემ სეკვითა, შეჭბურა სხე ქალისა, როგორადაც ხშირმა, მკგრამ გამკვირვალე ნისლმა. მხოლოდ ახილულ ახლად თვალთავან გამოკრთა შეუი რადცა, — კაცი შეჭხარა.

ქალმა წარმოსთქვა:

— მან შენთვის შექმნა... შენს ნებას მიმცა... ჩემს ბრძანებულად, უფლად გავხდა... და შენც მეფლობედი და მბატონობდი... რაღა გწყურის მეტი? გინდა გავო ვინა ვარ? ავი მიცნობდი ერთ დროს, როდესაც ჩვენს არსებობის კარიურაუხელა... მაშინ, როდესაც მან შექმნა „მსგავსად შენისა, შენსაე მაშველად“.

ვერა მცნობ განა?.. წლითი-წლობამდე, უკუნითი უკუნისამდე, ათას წელთა განმავლობაში მებრძობდი... მახრჩობდი... არ იცი, ვინა ვარ მე? ვერ შეგოცნიავარ? მე ვარ მკვდრეთით ამდგარი სული ქალისა! ის სული, რომელიც ვერ დაკამყოფილა სმომთხის სიტკბობებამ, არამედ სურდა ეველაფრის შეგნება, ეველაფრის ცოდნა. ის სული, რომელმაც მოსწვევიტა ნაყოფი ბორბტებისა და სიკეთის ხიდან, მობროდა შენსკენ, აღსავსე სიხარულით და ბედნიერებით და შემოკახს: „წადი და სჭამე, რათა ჩვენც ღმერთები ვიყუნებო!“ შენ აიღე ის ნაყოფი, რომელსაც თვალნი უნდა აეხილნა, შენთვის... ჩემის სელიდან აიღე იგი და სჭამე, ვინაიდგან შენც გსურდა... „ვით ღმერთთა“ — უთვნა... მკგრამ, როდესაც შეგკითხს უფალი, რად სჭამე იმ ხიდგანაო, — შენ, შექმნილმა მის მსგავსად, შენ, სელმწიფე და მხურბოლო სამეაროსისა, — შენ შეგქმინდა შენის სურვილის, შეძრწუნდი საქციელითა შენით და მე კადმიმდე სავსებით ბრადი.

„მისი წუგავი ტვირთად დამაწვა მძიმედ... გამრავლდნენ ტანჯვანი ჩემნი და სენნი... და ბატონობა დამუდგა შენი—მძიმე უღლად, —რადგანაც მას სურდა ასე. და რქვა მან: „თქვენი ადამი იქმნა ერთი მსგავსი ტანის ჩვენი, ბორბტობა და სიკეთე იმცნო; არ განიწოდოს აწ ხელი ხისაკენ ცხოვრებისა, არ იღოს ნაყოფი იგი შექმნად და უგვდავ არ იქმნის?“ და წარუდით განდევნილნი სამოთხისსაგან, „წუგულ შრომისათვის დედა-მინაყედ, რომელიც ადმოაგენდა ღვარძლის და ეკალს... მუშაყად ოფლით ჩვენი და დენი ჩვენი...“ მკრამ ჩვენ „სიკვდილით არ დავიხონენით“, რადგან მე ჩემში უგვდავობა წარვიღე... ჩემით წარმოსდგა განახლება ადამიანისა..

უკუნიითი უკუნიისაძე, მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში. და მიუხედავად ჩემის ტანჯვების გამრავლებისა, მიუხედავად ჩემ სხეულებით დაუსრულებელ გრებილისა,—მე შევიყვარე უგვდავობა ჩემში, იგი ვაქციე მშობლის ხელაქმნილ შემოქმედებად. შენც შევიყვარდა იგი... მკრამ შენში იგი ვნებდა გარდემნა, სიტკობებისა წუგრვილად და ბატონობად. შენ იცოდი, რომ მე შენთვის ვიგლე ხელთ უგვდავობა, რომ მე გაძლეე მას შენ, — და შეგეშინდა, არ წამერთმია იგი შენთვის, რომ ტანჯვათ და სენთა არ გაქმარჯვანათ ჩემზედ. მოცემული უფლება, ჩემი ნების მთავალადაც იმხარე, რომ აღმოგეფხვრა ჩემში ძალა, მიწრაფობა უგვდავებისადმი.

„ხელი შენი ტვირთად თავს მედგა და ძალმა შენმა მიწას გამართხა. შენს ხელში, გარდემქმენ მე იარაღად, მკვდარ იარაღად სიტკობებისა. როცა ვიდვიძებდი—კოცნიათა მსწავლი სულსა ჩემსა და შიგ ჰხვავებდი შემოქმედებს, იმ შემოქმედებს, რომლითაც ასე ამაყობ ესლდა.

„მითხარ: გაბრწყინდა ერთი ჰენიოსი მაინც, მოიხვავება ერთი უგვდავი შრომა, რომელიც არ იყოს სულ-ხადგმული ქალისაგანა?!

„მიხეენ ხელოვანი, მიხეენ ბრძენი, წინასწარმეტყველი, რომელსაც გვერდზე ქალი არ ედგას, და რომელიც მას არ დასწავებოდეს აღმათრენისთვის. მარა, როგორადაც სიყვარულში, შენ იქამდე იკლანებო გველივით ჩემს ფეხთა ქვეშე, ვიდრე სრულიად დაგნებდებოდე, ვიდრე სრულიად ჩავინთქმებოდე შენში, აგრედვე შემოქმედებაშიც: წაიღებ ჩემგან უოველივის, რაიც კაცლია და გადამისერი, როგორც გამოწოვადს ნაყოფს; აღიძრეთი შემოქმედი და წამებული და უთითებ ჩემზედა ზიზლით: „უუერეთ, ესა ჩემს მსგავსად შექმნილი, ჩემი მსგავლი!“

„ნუ მიტყერ მარე!...“

„ვიცი, რასაცა ჰფიქრობ. შეითხავ, რად გაძლეე ნების გამომწოვა ნაყოფივითა? მე კარგად მესმის, რადან. ჩემი სხეული მშობიარებისაგან, რომელიც შეად-

გენს შენს ერთადერთს უგვდავობას, —დასტუნა, დასუსტა, გული გი კეთილი მაქვს, დასუსტე სიყვარულითა და თავგანწირვით—ამისთვის შეფლობ, ამით მიმოხეუ.

„მკრამ მანც იცის შურისძიება.

„ხომ ჩამორეკვა ანკელისნი წუგდიდუფსურულში, ხომ ჩვენც განგვდეგნა სამოთხისსაგან... ისინიცა და ჩვენც იმისათვის, რომ ნაწილი ვიგრძენით მისი ჩვენი, და მოვისურვეთ ეოფნა, ვით იგი.

„შენ ამბობ, —ოდესღაც ჩემთან კარგად გრძნობდი თავს, რადესაც ჩვენ მხოლოდ ხორციელი გრძნობა გვაკავშირებდა... შენი. განა იკითხე როდისმე—მეც ვიყავ, თუ არა კმაყოფილი შენთან? ვიყავ კარგად, როდესაც მე, — დედა შთამომავლობისა, —მსგულად მაქციე? რასა ვგრძნობდი, რადესაც ხელს მგრავდი მოსიყვარულეს მხოლოდ იმისათვის, რომ ხსენე დამიტყნა და თვალემა ელვარება დაჰკარგეს!?! ან როდესაც, ოდნე განდვიძებულს სიცოცხლისათვის—შენს, სიბერისაგან გაიწულს სისხლსა ჩემის სიბოთით მათბობიანებდი?! რასა ვგრძნობდი, როდესაც ორ ნაწილად გამუგე: ერთს უბრძანე, რომ ემუგა მხოლოდ და შენი შთამომავლობა განახლებინა, და მეორე, როგორც საკლავი, გამოიყვანე ბაზრად და ჰქვიდდი?! რასა ვგრძნობდი, როდესაც შემიზიზღდა შენი ზერი, ის ზერი, რომელსაც მონობის და დამცირების ფასად მაძლედი?! მოვისურვე, თვითონ მე მომეპოვინა იგი, მომეპოვინა ბრძოლით ეოველი ნატყესი, ეოველი ნამცემი, შენი ზირიდგან ჩამოგარდნილი, თითქო მეც იგივე უფლება არა მქონდა ცხოვრებისა, როგორიც შენსა?!

„შენი ბატონობის წყალობით, დამავიწყდა რომ უგვდავი სული ვიყავი...“

„შენს უღელ ქვეშა თვალთმაქცობას შევეჩვიე ცბიერს დიმილსა, კოცნილი და ვეძლეოდი შენს ვნებას მაშინ, როდესაც მძულდი, მეზიზღებოდი.

„მკრამ, — აივსო ფილას ტანჯვათა ჩემთა, შენი ბრძანებლობა აუტანელი გახდა ჩემთვის.

„სინათლისათვის დავსუვდიანდი, იმ სინათლისთვის, რომელსაც ასე გულმოდგინედ მიხრდილავდი საუკუნეების განმავლობაში. ესლა აჯვანული, შემოვიღეწე ბორკილი, რომლითაც ნებას შენს მიმბოტე მე—თავისუფალი... მე—უგვდავების მტარებელი... მე, შენსაგან, მის მსგავსად შექმნილი.

„მოვიდექი გვერდს არა როგორც მშველელი, შენ მსგავსად შექმნილი, არამედ როგორც შურის მძიებელი ჩემის სულის, რომელსაც იგი ვერ მოგცემდა შენ, რადგანაც სული ჩემი—ტოლია შენი, მისი სულია. მძულვარე კავსდი შენთან ბრძოლისთვის და წუგულ იქმნება შენთვის სიცოცხლედ.

„უგულა ქალისა მკიერ, მონობით დამცირებულის, შურს მე ვიძიებ შენგან.

„ეველა ქალის მაგიერ, რომელსაც არ განუცდია სიტკბოება დედობისა, შურს მე ვიძიებ შენგან.“

„ეველა შეძავი ქალის მაგიერ, რომელიც მოუწამლავს წამსდარ სისხლისა გესლსა — შურს მე ვიძიებ.“

„ეველა შვილისმგვლელოთა ჯოჯოხეთური ტანჯვის მაგიერ შურს მე ვიძიებ.“

„ეველა კოცონის სახლად, რომელზედაც სწავდნენ კუდიანებს, შურს მე ვიძიებ.“

„ამის მომქმედი ეველა — შენა ხარ... შენ, რომელსაც გსურდა ჩემი ქედის მოხრა, ჩემი სულისა, — შენის სწორისა“.

კაცი მუსლთ ჩუვარდა ქალსა გახელებული, უცხოთა თათქმის და მთრთოლვარებით, აგზნებულ თვალით შებრალებასა ევედრებოდა.

— მშვენიერი ხარ ეგრე მრისხანე, ეგრე მძულვარე... დამსაფე ვარ! მიუურე... მე შენს ფერხთა ვარ... არ მოვიცვლი ფეხს; ვიქმნები შენი მსახური...
ფიანდახდა ფერხთა გაკეძლები...

ჩემთა ახრთაგან მხოლოდ ლოცვებსა შეგიტოსხავ შენა... ეველაფერს ვიზავ... ეველგან მიგწვდები... აღონდა... ნუ, ნუ წამართმევ შენსა სხეულს, შენსა სპეტაკს, მშვენიერ სხეულს...
საიდუმლო დიმილით შებურვილსა ქალის თვალებში, გამოკრთა ტრესლი, მწვაფი-შემზარი, როგორც ცოდება უნუგეშო სასოწარკვეთისა, ... და ჩაქრა!

— ნუ მომაშორებ ალის ფერ ფიანს შენის ბავისას, მაგისი ფერი მიწრდილავს საშუაროს ეველა უვავილებს, ემუდარებოდა ფერხთითა კაცი.

— ნუ იფარავ შეკრდს. თვალს ნუ მამორებ — ელვარება უამესია მათი — მზის სინათლეზედ. შენი სისხლი ნუ შეაჩერებს ჩემთვისა ჩქეფას, მაგის მუსიკა საშუაროს ჭარმინაზედ მომხილველია...
კაცი დაემხო ქალის ფერხთა ქვეშ და მხოლოდ აშურობილი ხელებით-და ევედრებოდა ამბოხს. ქალის თვალებმა საიდუმლო ბოროტ დიმილით იწვეს ელვარება უფრო და უფრო მრისხანედ.

უცნობი, როგორც მზე დიდის რიურაყზედ ამობრწყინდება ნისლიდგან, და სტუორტნის აქრთს სხივებს სივრცეში, საიდუმლო ბურუსიდგანსა, შეებურა რომელსაც მის ჰირისხე, გადმოსქდა ტალდა მწარე დაცინვის. ტალდა იგი დაეცა მწოდარ კაცს თავზედ და, როგორც ქვითინი საშუდამოდ დაკარგულ ბედნიერებისა, განიხნა მიწად.

დედამიწა კი შეკრთა-შეთრთოლდა ამ ქვითინ-სიცილით.

5. გ-ისა.

მართველ-სომეხთა სოლიდარობა და სრულიადსამართველოს „დურაკები“

რა არის სოლიდარობა საზოგადოთ, ყველამ იცის. მაგრამ რა არის ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა კერძოთ, ეს ბევრმა არ იცის. ახსნა ამისა მით უფრო საჭიროა, რომ ქართველ-სომეხთა „სოლიდარობა“ ზოგიერთ დარგში უკვე განხორციელებულა.

ვსთქვათ, თბილისში ვინმე სომეხ ჯაბარს თავისი საკუთარი ორგანო აქვს. ჯაბარი სომეხია და რაკი სომეხია, რაც უნდა იყოს, ქვეიანიც არის. ვსთქვათ, იმავე თბილისში სცხოვრობს ვინმე ქართველი ჟურნალისტი — ნიგოიტსკი. ჟურნალისტი ნიგოიტსკი ქართველია და რაკი ქართველია — დიდი „დურაკიც“. ახლა ყური უგდეთ. თუ ქვეიანი სომეხი ჯაბარი და „დურაკი“ ქართველი ნიგოიტსკი ერთად ლანძღავენ საქართველოს, აი, ნამდვილი ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაც ეს არის!

ახირებული აზრია, მაგრამ რას იზავთ.

იძულებულნი ვართ აღვნიშნოთ, რომ ამის გარეშე არც არსებობს აქამდე ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა. თუმცა არის კიდევ ერთი სახე ამ სოლიდარობისა. ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა შეიძლება კიდევ იმ ნიადაგზედ განმტკიცდეს, როცა სომეხი ისევე ისე ქვეიანია და ქართველი თუ „დურაკი“ არა, სულ ცოტა, არამზადა მაინც არის. აი, ამ უკანასკნელ პირობის გარეშე კი ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა, მართლაც, აღარ არსებობს.

ჩვენ არ ვიცით სხვა მაგალითი როცა ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა ორივე მხრიდან ქვეიან და პატიოსან ადამიანთა ურთიერთობაზედ იყოს დამყარებული. მუდამ ისე ხდება, რომ სომეხთა მხრიდან ქვეიანი და „პატიოსანი“ ადამიანები გამოდიან, ქართველთა მხრიდან კი — „დურაკები“ და არამზადები.

თბილისში ვერ ნახავთ ვერც ერთ გაზეთს, რომელიც სომეხის ფულით იბეჭდება, რომ თითო „დურაკი“ და თითო არამზადა ქართველი არ იჯდეს შიგ და ტლაპოსა და ტალახს არ გვესროდეს. იქნება იკითხოთ, რათა? რასაკვირველია, ქართველ-სომეხთა სოლიდარობის განამტკიცებლათ. და მართლაც თუ არ ეს სრულიადსამართველოს დურაკები და სრულიადსამართველოს არამზადები, ქართველ სომეხთა სოლიდარობა არც კი იქმნებოდა.

თვით სომეხების აზრით, ქართველები მხოლოდ სომხიჭამიების, პროვოკატორების, შოვინისტების და პატრიოტების ნაცია არის. და მხოლოდ აქა-იქა,

კანტი-კუნტად თუ მოიბოვებიან ისეთი სოლიდარული და კეთილშობილი არსებანი, როგორც ნიგოიტსკები, სხვა და სხვა პავლოვიჩები და კიდევ რამდენიმე, ყოვლად პატიოსანი და დიდად ჭკვიანი“ ქართველები, რომელთათვის ქართველ-სომეხთა სოლიდარობა სინიღისის და რწმენის საქმეა.

ცოლ-ქმარნიც კი ვერ სცხოვრობენ ისე, რომ უსიამოვნობა არა ჰქონდეთ. ჩვენა და სომეხები კი ცოლ-ქმარნიც არა ვართ, მაგრამ როგორ შევიძლიანთ სომეხებზედ რამე სთქვათ; თუნდ ისეთი უღანაშაულო, რომ—სომეხებს დიდი ცხვირი აქვთ!

მგონი, აქ საწყენი არა უნდა იყოს რა, რადგან არც ქართველებსა გვაქვს პატარა ცხვირები, მაგრამ მაშინვე სრულიადსაქართველოს დურაკები ბუკსა და ნალარას სცემენ და მოწინავე პოზიციებზედ გარბიან.

— თავს უშველეთ! ჰყვირიან სრულიადსაქართველოს დურაკები.

— სომეხებო, უშველეთ თქვენ ცხვირებს, ქართველები მათ გაჟღეტას აპირებენ.

და სრულიადსაქართველოს დურაკები ჩაშლილ სოლიდარობას ისევ ფეხზედ აყენებენ.

— წაიკითხეთ? ამბობენ მაშინ საზოგადოებაში.

— რა?

— როგორ თუ რა?! სჩანს თქვენ სრულიადსაქართველოს დურაკი არ წაგიკითხავთ... მე კი წაგიკითხე... იცით რა?.. ცხოვრება გაძნელდა...

— ვიღონოთ რამე... არ შეიძლება ჩვენც დავსწეროთ?..

— სრულიადსაქართველოს დურაკის წინააღმდეგ? ღვთის გულისათვის, ვგ არ ჩაიდინოთ! მაშინ ხომ მთვარეზედ გადასახლდა და იქიდან დაგვიშინა...

— იცით რა? ისევ ისა სჯობიან, სომეხებთან იყვეს, დეე, იქიდან გვლანძლოს. ეს ისე საშინელი არ არის. საშინელი ის არის, თუ სრულიადსაქართველოს დურაკი მთვარეზედ აცოცდა!

ასეთია მაშინ სჯა-ბაასი საზოგადოებაში და ყველა ერიდება სრულიადსაქართველოს დურაკს.

ამას წინადად ერთმა სრულიადსაქართველოს დურაკმა მითხრა:

— თქვენ გგონიათ მარტო ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაზედ შემოძლიან წერა?! სცდებით! შემოძლიან ოსმალებთან-ბალკანეთის სოლიდარობაზედაც ვწერო, მაგრამ როცა ეს აზრი ჩემ სომეხ რედაქტორს გავუშვლავნე, მხარზედ ხელი ჩამომისვა და, იცით რა მითხრა: ჩემო დურაკო! შენ განსაკუთ-

რებით ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაზედ უნდა სწერო. ბალკანეთზედ ჩვენ თითონ დავსწერთო.

— ჩვენი მდგომარეობა მეტად ძნელია! ამოიოხრა სრულიადსაქართველოს დურაკმა.

რას გაძღვევენ წერაში? შევეკითხე სულ გულუბრიყვლოდ დურაკს.

— ცოტას! გროშებს! ხანდახან ფულის მაგივრად ადგილებს გვაძღვევენ, მაგრამ ესეც ხომ ფულია.

— რასაკვირველია!

ერთი სრულიადსაქართველოს დურაკი უადგილოდ იყო. სამი წერილი დასწერა ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაზედ და მეოთხე წერილის დასწერა ვერ მოესწრო, რომ უკვე ადგილი მისცეს. სრულიადსაქართველოს დურაკმა იმ წამსვე ჩემთან მოირბინა და მითხრა:

— რა სულელები არიან სომეხები: საკმარისია ერთხელ გალანძლო ქართველები და „უპრავაში“ უკვე ადგილი მზად არის! რატომ არ გინდათ, ერთი თქვენც გალანძლოთ ქართველები? იმ წამსვე ადგილს მიიღებთ!

— მე უფრო სომეხების ლანძღვა მეხალისება! უთხარი განგებ სრულიადსაქართველოს დურაკს, თუმცა მე იმ აზრისა ვარ, რომ ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაში, საზოგადოთ ვისმე ლანძღვას, და მეტადრე სომეხებისას, ადგილი არ უნდა ჰქონდეს.

— არც ეგ არის ურიგო, მაგრამ მაგისთვის რომ ფულს არავინ მოგცემს.

აქ სრულიადსაქართველოს დურაკმა უბიდან თბილისის თვითმართველობის მოსამსახურეთა სტატისტიკა ამოიღო და წინ დამიწყო.

— აი, ნახეთ! ათას მოსამსახურეში სამას ორმოცდა ათი ქართველია! ეს ხომ მესამეზედ მეტია. და როგორ გგონიათ, რად უღირს ეს სამას ორმოცდა ათი მოსამსახურე საქართველოს? ორთა შუა რიცხვით, თითო კაცზედ რომ ათი გალანძღვა ვიანგარიშოთ, სამი ათას ხუთასი ლანძღვა გამოვა. რა არის სამი ათას ხუთასი ლანძღვა საქართველოსთვის, იმ საქართველოსთვის, რომელიც, სულ უკანასკნელი, სამასი ათასჯერ მაინც გალანძღულა.

აქ სრულიადსაქართველოს დურაკი კარში გავადე და დავიწყე ფიქრი ქართველ-სომეხთა სოლიდარობაზედ. მაგრამ, მკითხველო, მე იმ აზრისა ვარ, სამას ორმოცდა ათ ქართველში ყველა დურაკი არ არის და სრულიადსაქართველ. დურაკი სცდება, თუ ჰგონია, რომ ყველა მათ ადგილი ქართველ-სომეხთა სოლიდარობის ასე „განმტკიცებით“ მოუპო-

ვებით, როგორც სრულიადსაქართველოს დუ-
რაკს.

ფარსმან ფარუხი.

(10. 5. 1930 წ.)

ჟურნალი „შრომის კავშირი“ № 1

ქუთაისში გამოვიდა პირველი ნომერი ყოველ
კვირული კოლხერატიული ჟურნალისა — „შრომის
კავშირი“ ბ. იოსებ გაბილაიას რედაქტორობით.

«ვისაც მართლა ჰსურს და სწყურია მამულის
აყვავება, უნდა აახილოს თვალეზი, აამუშაოს გონე-
ბა, გაითვალისწინოს, თუ რა ბრწყინვალე მომავალს
უქადის ჩვენს ქვეყანას კოლხერატიული ცხოვრება,
შეეჩვიოს პრაქტიკულ მუშაობას, გაშალოს ხელე-
ბი, იმუშაოს!»

ასეთი სამართლიანი სიტყვებით მიმართავს
„შრომის კავშირი“ ნორჩ კოლხერატიულ მოძრაო-
ბას საქართველოში.

ენერგია და შრომა თვით ბ. გაბილაიასი კო-
ლხერატიულ იდეის გავრცელებაში ჩვენს ეკონომი-
ურად ღარიბ ქვეყანაში, საუცხოვო და მისაბამია.
ამ დაუინებულ ენერგიაში ისახება მომავალი თვით
ჟურნალისაც.

საერთო შინაარსის მხრივ, „შრომის კავშირი“
საინტერესოდ არის შედგენილი და ბევრს ცნობებ-
საც აწვდის ქართველ კოლხერატორს საერთო კო-
ლხერაციის დარგიდამ. მაგრამ მაინც ერთი ნაკლი
შევნიშნეთ ამ ჟურნალში. იგი ცოტა ერთმხრივია:
მთელი ყურადღება ჟურნალისა მომხმარებელ საზო-
გადოებებისკენაა მიქცეული და ძალიან ცოტა ალა-
გი აქვს დათმობილი სხვა კოლხერატივების მოწყო-
ბა-გავრცელებას ჩვენში. მართალია, „შრომის კავ-
შირის“ გამომცემელი — მომხმარებელი საზ. „პროგ-
რესი“ არის, მაგრამ, რადგანაც მთელ საქართველო-
ში ერთადერთი კოლხერატიული ჟურნალია, უნდა
სხვა კოლხერატიულ ორგანიზაციებსაც მიაქციოს
თავისი ყურადღება. არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია
საკრედიტო, მწარმოებელი, საქონლის გამსაღებელი
და სხვა კოლხერატივები. მეტადრე საკრედიტო კო-
ლხერაცია, რომელიც ასე სწრაფად ვრცელდება
ჩვენში და უღომბელად ითხოვს ყოველ დღე მრავალ
პრაქტიკულ საკითხების გამორკვევას.

ამანიარად, ჟურნალისთვის აუცილებელია სა-
ერთოდ ყველა ჯურის კოლხერატივების კითხვების
გამორკვევა და მოვლა. ამისათვის კარგი იქნებოდა,

ჟურნალმა სისტემატიურად მიაწოდოს ჩვენს კო-
ლხერატიულ დაწესებულებათ უფრო მეტი მასა-
ლა ქართულ კოლხერაციის ცხოვრებიდამ (სტატის-
ტიკური ცნობები, სამაგალითო ამხან. მოღვაწეობის
შედეგები, შესადარებელი რიცხვები და სხვა). ამ
მხრივ კი პირველი ნომერი „შრომის კავშირი“-სა
ცოტა სუსტია.

ერთი სიტყვით, კოლხერატიულ საკითხების თე-
ორეტიულ გამოკვლევასთან ერთად ჟურნალმა უნ-
და უსათუოდ მოათავსოს მასალები ქართულ კო-
ლხერაციის მოქმედების და განვითარების შესახე-
ბაც. ამას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა ექნება
ყოველ ქართველ კოლხერატორისთვის — უფრო გაა-
ვებინებს და ასწავლის მას სწორ გზებზედ სიარულს.
და „შრომის კავშირიც“ უკეთ მიაღწევს მისგანვე
დასახულ მიზანს.

გულწრფელად დაულოცავთ ჟურნალს მის კო-
ლხერატიულ გზას და ვურჩევთ ჩვენს კოლხერატიულ
ამხანაგობათ, გამოიწერონ ეს, მათთვის ყოველად სა-
სარგებლო გამოცემა.

დ. 3.

**მოსკოვის საკრედიტო საზოგადოების
იუბილეი**

წინა კვირას მოსკოვის საკრედიტო საზოგადო-
ებამ თავის ორმოცდაათი წლის არსებობის დღე-
სასწაული გადიხადა. დღესასწაულზე მრავალი სიტ-
ყვა იქმნა წარმოთქმული „საზოგადოების“ მოღვა-
წეობის დასახსრათებლად. ამ მხრივ ფრიად საინტე-
რესოა თვით ამ „საზოგადოების“ გამგეობის თავ-
მჯომარის ბ-ნ პერეველკინის სიტყვა:

„ორმოცდაათი წლის განმავლობაში ჩვენ გა-
ვეციეთ 35,000 სესხი. — 662,000,000 მანეთისა
და ამან ძლიან შეუწყო ხელა იმ სამაგალითო შე-
ნობას აშენებას, რომლებიც ეხება ამჟამებზედ მოს-
კოვს. საკრედიტო საზოგადოება რომ არ ეფიდი-
ყო, მაშინ მოსკოვი იმულებული იქნებოდა ორ-
მოცდაათი წლის განმავლობაში 238,000,000 მან.
იმაზედ მეტი ზრდენტი გადაეხადა, რაც მან სა-
კრედიტო საზოგადოებისთვის გადაეხადა, რადგან
საადამიანებლო საქმისთვის მან უნდა მიემართა კე-
რძო ზირთათვის და 12⁰/₁₀₀ ექდა. ამან კი მოჭევე-
ბოდა სადგომთა სიძვირე. აქედანაც ნათლად დაინა-
ხვთ თუ რა რთლი ითამაშა იათი კრედიტის გა-
ცემამ სიდგომთა გააფუბაშა.“
ეხლანდელი სადგომთა სიძვირე ჩვენს თბილის-

შიაც ხომ ცნობილია. გამგელებული მადით თბილისის სახლის პატრონები დღითი დღე უმატებენ ფასს სადგომებზე და გამგელებას საზღვარი არ უჩანს. საქართველოს სატახტო ქალაქი ბ. ბ. არამიანცებმა, ხატისოვებმა და ენფინჯიანცებმა ჩაიგდეს ხელში და იშენებენ უზარ-მაზარ სახლებს თავის სალონებისათვის, კლუბებისა, ქარვასლებისა და მალაზიე ბისათვის.

ვილა იფიქრებს „უბრალო“ სადგომ სახლებზედ, რომელნიც ასე უჭირთ თბილისის მცხოვრებლებს? ან ვინ იფიქრებს მათ აშენების ხელის შესაწყობ საკრედიტო საზოგადოებისთვის? ქართული საადგილ-მამულო ბანკიც ხომ ამისათვის ძალიან თავს არ იცხელვებს... „პენიები, შტრაფები, პუბლიკაცია—ტორგები“, არამც თუ არ მიეშველა ძველად ძველ ბინადარ მცხოვრებლებს—ქართველობას ახალ სახლების გაშენება-მოწყობაში, პირ იქით დაუყიდა მათ რაც ძვირფასი სახლები ებადათ თბილისში და ჩააბარა ბ. ბ. არამიანცებს... მაგრამ ეს თემა მეტს ყურადღებას ითხოვს და კვლავაც დაუბრუნდებით.

სასარგებლო ცნობები

ბაზმის მოყვანა

ინჟინერ ი. ქურდიანს ჟურ. „მოსავალში“ მოჰყავს საინტერესო ცნობები ბაზმის მოყვანის სარგებლობისა, შედარებით სხვა მცენარეებთან. მაგალითი მოჰყავს ერევნის გუბერნიის მეურნეობიდან:

ბ ა მ ბ ა

ხარჯი: ერთი დესეტინა ბაზმის მოყვანა ღირს 78 მანეთი.

შემოსავალი: ერთი დესეტინა იძლევა სსშუალოდ 20 ფუთ უკურგო ბაზმას და 40 ფ. თესდს. ფუთი უკურგო ბაზმა დაახლოებით 12 მან. ღირს, ფუთი თესდი 50 კაზ. საერთო შემოსავალი მაშასადამე უდრის 260 მან აქედამ რომ ხარჯი გამოეკლას, დარჩება **182 მან.**

პ უ რ ი

ხარჯი: ერთი დესეტინა პურის მოყვანა ღირს 65 მან.

შემოსავალი: ერთი დესეტინის შუათანა შემოსავალი პურისა—100 ფუთი ხორბალი (ფუთი—1 შ. 20 კ.) და 120 ფუთი ბჭე ღირს (ფუთი 10 კ.)

ფულად შეადგენს სულ 132 მან. აქედამ ხარჯი უნდა გამოეკლას—წმინდა შემოსავალი რჩება **67 მანეთი.**

ქართულ სასოფლო-სამეურნო საზოგადოების ინსტრუქტორი იმავე ჟურნალში თავის ვრცელ მოხსენებაში, საცა საერთოდ ქართლის დღევანდელ მეურნეობას შეეხება, სხვათა შორის მოჰყავს საუცხოვო შედეგები ქართლის მეზობლებთან და კერძოდ კომბოსტოს მოყვანისა. აი რასა სწერს იგი:

„ერთი დესეტინა კომბოსტოს ზღანტაცია დაახლოებით 500 მანეთის შემოსავალს იძლევა. ხარჯი ასეთია:

ერთი დესეტინის მოხვნა.	. 10 მან.
ხერგი (ჩითილი)	. . . . . 7 „
გადარგვა	6 „
ორჯულ ვათონსა	22 „
მორწყვა	5 „

სულ . . . . . 50 მან.

ამ რიგად წმინდა შემოსავალი **450 მან.** უდრის!“

დროა, ჩვენმა მეურნეებმა მიაქციონ ყურადღება ახალ სამეურნეო და უფრო სასარგებლო დარგებს და ამით გაიკაფონ გზა სამეურნეო ცხოვრების გაფართოვებისა და მეტ ნაყოფიერებისაკენ...

საკოოპერაციო კურსები

ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის სახელით 15 დეკემბრიდან 6 იანვრამდე გაიმართება დროებითი კურსები კოოპერაციის შესასწავლად, **პრაქტიკულ ხელმძღვანელთა მოსამზადებლად.**

ვაზის მოსაშენებელი ამხანაგობა

1907 წ. სოფ. წაღენჯიხაში (ზუგდიდის მაზრა) ადგილობრივმა გლეხებმა დაიწყეს ურთი-ერთ დახმარებით ვაზის მოშენება. დაიწყეს ნახევარ ქცევით და დღეს უკვე ხუთი ქცევა მოუშენებიათ.

საშუამავლო ოპერაციები. ქუთაისის საკრედიტო ამხანაგობამ უკვე შემოიღო საშუამავლო ოპერაციები ტყავეულობისა.

ფ რ მ ნ ი ს ხ ე მ ბ ა

(წერილი ქართლიდან)

ჯოჯოხეთის ტანჯვა-ვაებას იტანს ფრონის ხეობა იმის გამო, რომ დღემდის მდინარე მტკვარზე

ხიდი არ არის გადებული და სადგურ ქარელიდან ცხინვალამდე ქვა-ფენილი არ არსებობს. შემოდგომის პირზე, ათასობით ეტანება ქარელის სადგურს დატვირთული ურემები და თქვენის თვალით უნდა ჰნახოთ ის ტანჯვა-ვაება, რასაც ამ უბედურს გზაზე იტანს ხალხი და საქონელი და მხოლოდ მაშინ დაიჯერებთ, რომ ეს ნაყოფიერი კუთხე ღვთის ანაბარადაა მიგდებული.

გზა ისეა გაფუჭებული, რომ ოთხ-უღელი ხარკამეჩი ძლივს-ძლივობით ათრევს დატვირთულს ურემს ტლაპო-ტალახით სავსე გზაზე. უბედურება მარტო ამით არა თავდება. იკარგება ბევრი დრო, ხშირად ურემი ტყდება და საქონელიც ხდება. რომ ტალახსა და ლაფს აუქციონ, გადადიან ნათესებში და აოხრებენ ქირანახულს. სწორედ ძნელია აღნუსხვა ყველა იმ ზარალისა, რაც ხეობას მოსდის უგზოობით.

წლითი წლობით ამ გზით სადგურ ქარელში ეზიდებიან ათი-ათას ფუთობით: ბზეს, პურს, ქერს, სიმინდს, ნიორს, კართოფილს, ხილს, ქარხალს, კომბოსტოს და სხვა აუარებელ სანოვავეს. პატრონი არ არის, რომ იზრუნოს ამ საქირო გზაზე, გააკეთებინოს იგი და მით საშუალება მისცეს ხეობას თვისი ნაჭირნახულევი მსუბუქად და ადვილად გაიტანოს ბაზარში.

ბრეთსა და სალოლაშენში, მაგალითად, ფუთი კომბოსტო ფასობს 14-15 კაპეიკად, ქარელში გატანით. ამავე დროს ვერის მოედანზე ფუთს კომბოსტოს ჰყიდნიან სამს აბაზად. განა ღმერთი უწყენთ თბილისის ქალაქის მამებს იზრუნონ იმაზედაც, რომ ქალაქის მკვიდრმა სანოვავე იაფად შეიძინოს. საერობო ხარჯს იხდის როგორც ქალაქი, აგრედვე სოფელი, მაგრამ დაჩაგრულს და უპატრონო სოფელს ხმის ამომღები არა ჰყავს, ხოლო ქალაქის მეთაურთ ადვილად შეუძლიანთ ადმინისტრაციას პირი იქით აქნევინონ, სადაც საქიროა. რაკი საქირო გზები და ხიდები გაკეთდება, ქალაქსაც დიდი სანოვავე და საკვები მოაწყდება და სიიაფე ჩამოვარდება, მაგრამ ასეთის წვრილმანის საქმისათვის აბა სად მოიცილის ჩვენის დედა ქალაქის მოღრაფი, ენა წყლიანი, „ოქროპირი“ ა. ხატისოვი!

დაუბრუნდეთ ისევ შეწყვეტილს მოთხრობას. ვსთქვათ, მეტრემემ მშვიდობით დააღწია თავი ლაფიანს გზას, არც ურემი დაეღეწა და არც ხარკამეჩი დაეჩეხა. ვსთქვათ, მიადგა მტკვარს თავის ტვირთით. ახლა გასვლა არ გინდათ მეორე ნაპირს? მტკვარზე მუშაობს ერთად-ერთი ბორანი, რომელ-

ზედაც მხოლოდ ერთი ტვირთიანი ურემი შედგება ხოლმე. ხშირად მტკვარის ნაპირზე ასი ურემი იკრიფება. უცადე როდის მოვა შენი რიგი... წყევლა-კრულვა, გინება, ლანძღვა საქონლისა და კაცისა გულშემზარავ სურათს წარმოადგენს. სიცივისა და ლოდინისაგან მობეზრებული ადამიანი, მხეცდება და პირიდან მარტოოდენ ბიწიერება ამოსდის. გაბრაზებული და გააღმასებული ადარავის ინდობს, არც თავის თავს, არც საქონელს, არც განგებას და აღარც მთავრობას. ასეთის სურათის მნახველს ხშირად მიფიქრია: საოცარია, რომ აქამდისინ ეს გააღმასებული გროვა ერისა ხელ-აღებით ყაჩაღად არ გავარდა მეოქი...

ვწუწუნებთ და ვტირით, რომ სოფელი გავერანდა, ინტელიგენცია არ ეტანება და არ შეაქვს კულტურული წესები მეურნეობისა სოფლად. ეს ყველა მართალია, მაგრამ იმასაც ნუ დივიწყებთ, რომ გაცარცულ, გაოხრებულ, უპატრონო და გამოფიტულ სოფელში რას გახდება ძალა ერთისა, ან ორის ინტელიგენტისა. განა გზისა და ხიდის გაკეთებას აუვა ან ერთი კაცი, ან სოფელი, ან მთელი ხეობა?

ასეთის საქმის გაძლოლა შეუძლიან მხოლოდ სახელმწიფოს, ერობას და სხვას არავის. ქარელის ხიდს მოუნდება სულ ცოტა ათი ათასი თუმანი, ამდენივე ქვა-ფენილს ქარელიდან ცხინვალამდე და აბა თუ არ ერობა, ვინ უნდა იკისროს ამოდენა ფულის გაღება.

ერობა არა გვაქვს და არც მალე გვაღირსებენ ამ სამოთხის ხილს, მაგრამ საერობო გადასახადს დიდის ერთგულობით აგროვებენ მამას-ხლისები, ბოქაულები და საპოლიციო დარაჯნი. მერე სად მიდის ეს ფული? ნახვრეტი თურმე ბევრი ჰქონია. მაგალითად, ამ ფულიდან ინახავენ: საბეპიო ინსტიტუტს, გიყებს, ნაბუშრებს, საეკლესიო სკოლებს, კავკასიის მუზეუმს, საპოლიციო დარაჯებს, საეტაპო სახლებს და სხვა და სხვა.

რასაკვირველია, კულტურულ და განათლებულ ქვეყნებში ყველაფერია საქირო, ნაბუშარსაც პატრონობა და მოვლა უნდა, გიყსაც შენახვა ეჭირვება, საქიროა აგრედვე ნასწავლი ბეგიაც, მაგრამ უგზოდ და უხიდოთ ქვეყანა წინ ვერ წავა და საკუთარს სიღარიბესა, ქუქყსა და უსუფთაობაში ამოიღრჩობა ერი და აბა მაშინ ვილას რად უნდა ნასწავლი ბეგია, ან კავკასიის მუზეუმი, ან საეტაპო სახლები...

კარგა მოზრდილი ნაწილი საერობო თანხისა

იხარჯება ყოველს წელს გზების შესაკეთებლად და ახლების გასაყვანად, მაგრამ საჭიროება ისე დიდია, რომ გზებისთვის გადაღებული ნაწილი საეროობო თანხისა პირს ვერა სწმენდავს ამ საჭიროებას. საბედნიეროდ ამ წლიდან (3 ივნისის 1912 წ. კანონი) ნახევარი ხარჯი საპოლიციო დარაჯებისა მიიღო თავის თავზე ხაზინამ და ამის გამო მარტო ჩვენს გუბერნიას დაეზოგება თითქმის 200.000 მანათი. ეს განთავისუფლებული თანხა უკლებლივ უნდა მოხმარდეს გზებისა და ხიდების გაკეთებას და სხვას არასფერს.

უწინარეს ყოვლისა ასე მოულოდნელად განთავისუფლებული თანხა უნდა მოხმარდეს ხიდის გაკეთებას მტკვარზე სადგურ ქარელის პირდაპირ და ქვაფენილ გზას აქედანვე ცხინვალამდე. დროა დახმარების ხელი გაუწოდოთ ფრონის ხეობას და ლიახვის პირის სოფლებს, რომელნიც სულ ცოტა, სადგურ ქარელში ზიდავენ წელიწადში არა ნაკლებ 200.000 ფუტს სხვა და სხვა საქონელს.

ბევრჯელ გავიცრუვდა იმედი, მაგრამ მიიწვი ვათავებთ ამ წერილს იმ იმედით, რომ მთავრობა შეისმენს ერის ხმას და დღესვე შეუდგება ხიდის გაკეთების და გზის მოკირწყვლის საქმეს. დახანება აუტანელი ხდება უშველებელის ხეობისთვის.

ა არავინ.

საზოგადო კვალ-მოკმედეგა

ეველა, ვინც ნივთიერად თუ ზნეობრივად ეხმარება საზოგადოებას და ხელს უწყობს ხალხისთვის კულტურულ დაწესებულებების დაარსებას, დიროსა ჰატივის ცემისა და დაფასებისა საზოგადოებისაგან. ასეთები ჩვენს საზოგადოებაში უფრო მდუღლეები უნდა იყვნენ, ვინაიდან ისინი უფრო ახლო სდგანან ხალხთან და ხალხის ნდობაც მათ უნდა ჰქონდეთ მოწოდებული. მაშასადამე, მოძღვარი თავის მრევლში, თუ იგი გაუდენთილი არ არის ბნელის აზრებით და ან მარტო თავის თავის ფუფუნებისათვის არა ფიქრობს, ეველაფერს გააკეთებს. მარტო წირვა-ლოცვა ეკლესიაში და მასზედ ზრუნვა არ შეადგენს საქმეს.

ეკლესიას შეადგენს ხალხი. თუ ეკლესიას (შენობას) სჭირია ნივთიერი დახმარება, ხალხსაც სჭირია მზრუნველობა, ზნეობრივი, გონებრივი. მოძღვარი უნდა უქადაგებდეს ხალხს, როგორც ქრისტეს მოძღვრებას, ისე სწავლა-მეცნიერებას და თუ მას ეს არ შეუძლიან, მაშინ მოვალეა ენადოს გაუხსნას ხალხს სკოლა და სხვა განმავითარებელი დაწესებულება.

იმერეთის სამღვდლოება, მაგალითად, ნასწავლია თუ უსწავლელი, ამ მხრივ უფრო დიდს უნარს იჩენს, ქართლ-კახეთისა.

იმერეთში ძვირად ნახავთ ისეთს სოფელს, რომ სკოლა არ იყოს, სამინისტრო თუ საეკლესიო, და ეველა ეს ხდება სამღვდლოების შეოხებით. ხალხსაც გადავიტყული აქვს გონება, იგი მიისწრაფვის სწავლისკენ. ვისაც კი გაუთავებია სოფლის ერთ კლასიანი სკოლა, ის ათხუთმეტ ვერსის მანძილზედ დაიარება სხვაგან, ორ კლასიან სკოლაში. ავიდოთ მაგალითად წარგაულის სკოლები. აქ არსებობს ორი ოროდ კლასიანი სკოლა, საერო და საეკლესიო, სადაც მრავალი ბავშვი დაიარება სკოლისკენ სიმორიდან.

უკანასკნელი ორ კლასიანი სკოლა ჰატივცემულმა მოხუცებულმა დეკანოზმა მ. რომანოზ დეკანოსიძემ დააარსა თავისი საკუთარის ხარჯით. აუგო სკოლას მშენებელი ეკლესია; მანვე შესწირა მას საბადე ადგილი და ეველა ეს გადასცა იმერეთის სეპარატიო საბჭოს. შეწირულება დაფასებულია ესე 14,000 მანეთი. თუმცა ჰატივცემულ დეკანოზს რუსული სშუალო და უმაღლესი სსსწავლებელი არ დაუმთავრებია, მაგრამ ბუნებას მისი გონება არანაკლებ დაუჯაღდოებია. იგი ფიქრობდა, რომ 14—15 წლის ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლება უხერხულია და გადასწევიტა აუგო ქალებისთვის ცაღკე, ორკლასიანი სკოლა, გარდაცვალებულის თვისის ასულის მამიკას სახელობაზედ, რომელიც უკვე დაწეებულია და, დღითი შეწეებით, ჩქარა დამთავრდება. ეს შენობაც დაუჯდება დეკანოზს არა ნაკლებ 8,000 მან. აღსანიშნავია რომ, ვიდრე დეკანოზი ცოცხალია, შემა, ნავთი, მოსამსახურე სკოლებისათვის, სახელმძღვანელოები და სხვა ეველა სკოლის ინვენტარი მ. დეკანოზისა უნდა იყოს. დღეს მ. რომანოზი თავის საჭირსაუღვეს თვითონვე უვლის, როგორც გამკე და მამა. სასიამოვნოა ისიც, რომ მისი მუედლე ახუსია მხარში ამოსდგომია და ხელს უწყობს მრავალს მისს კეთილ განზრახვას. მათ მიიღეს მონაწილეობა და ეველა საკულტურო დაწეებაში შეიტანეს თავიანთი წვლილი, როგორც მაგალითად სამკურნალოს დაარსებაში, ფოსტისა, წვრილი კრედიტისა, სამკითხველონი, მომრიგებელ მოსამართლისა და სხვა...

მ. რომანოზს მივბაძა მისმა ნათესავმა ქუზა დეკანოსიძემ, რომელმაც თვისის ნივთიერის დახმარებით ხელი შეუწეო ხარაგაულში სხვა და სხვა დაწესებულების დაარსებას. არ დანტოვა თვისი სოფელი დარის ხევიც უზრუნველო; მან სოფელს ორ კლასიანი სკოლა დაუარსა, შესწირა შენობა და საბადე ადგილი, დირებული 2500 მ. მეტად. ადუთქვა დახმარება გამოხენილ დარის ხევის წმ. გიორგის ეკლესიის შესაკეთებლად და სხ.

ხალხი შემდეგისთვის კიდევ მრავალს კეთილს მოელის მისგან.

დღეს ამჟამის ხარკაული ასეთი ქველ-მოქმედი ზი-რებით, როგორებიც არიან დეკანოზი მ. რომანოზ და ქუჩა დეკანოსიძეები. ვეკლავ, დიდი თუ ზატარა მათ სი-ცოცხლეს ავედრებს უფალს. ჩვენში კი ზოგი ჩვენი სს-მღვდელთა ზირი არამც თუ არ ზრუნველობს და დახმარე-ბას არ უწევს საზოგადოებას, იგი ზირ იქით ედობება კულტურულ დაწესებულებათა დაარსებას. აქვე მოვიყვან კვლავსან მამხდარ ამავს სოფ. ატენში (ქართლი).

ქ. შ. წ. კ. გ.მ. საზოგადოებამ გავზავნა იქა მას-წავლებელი ახლად გახსნილ ერთკლასიან სკოლისთვის. მისვლის უმალ, მასწავლებელმა დაბარა მოხმები; და-ნიშნულს დროზედ შეიკრიბა ხალხი; მასწავლებელმა აუხს-ნა ხალხს სკოლის მნიშვნელობა, საერთოდ სწავლა-მეც-ნიერებისა და ბოლოს სთხოვა ბავშვები ეტარებინათ სკო-ლაში. ხალხმა უარი განაცხადა: დღეს თუ უფასოა, ხვალ იასს გადაგვხდკვირებენო. ბევრი ეხიზინა მასწავლებელი, შენობა უფასოა (ერისთავისეული), მასწავლებელი უფა-სო, სხვა რაღა უნდა გადაგხდეთო, მაგრამ ამოდ. ამ სკანჯად რამდენჯერმე შეეარა ხალხი მასწავლებელმა, მაგრამ ხალხი მაინც თავისას გაიძისოდა: „არ გვინდა სკოლა, არ გვინდა“.

რამდენიმე კრებაზედ დაესწრო ადგილობრივი მღვდე-ლიც, მაგრამ, როგორც შენ, მკითხველო, არ გირჩევია რა ამ ხალხისთვის, ისე მას აქ, კრებაზედ, ხმა არ ამრუდია. აქ, ეჭვი არ არის, რომ მღვდელი სკოლის წინააღმდეგი იყო.

კარგი კი იქნებოდა ჩვენს ინტელიგენტებს და ასეთს მამკეს მიეღოთ მაგალითი ზატეგნემულ „უსწავლელ“ მ. რომანოზ და ქუჩა დეკანოსიძეებისგან და თუ ნივთიერს ან ზნეობრივს დახმარებას არ აღმოუჩენენ ასეთს დაწე-სებულების დაარსებას, ხელს მაინც ნუ შეუშლიან თავისის მოქმედებით კეთილ ზირებს.

კოტე ფასანაურელი.

† არისტო მუთათელიაძე.

კიდევ ერთი სიკვდილი! ხონში გარდაიცვალა ხანგრძლივ ავადმყოფობის შემდეგ ცნობილი ქართ-ველი პედაგოგი არისტო ვასილის ძე მუთათე-ლიაძე. განსვენებული დაიბადა დაბა ხონში. საშუა-ლო სწავლა განათლება მიიღო ქუთაისის გიმნაზია-ში, უმაღლესი—პეტერბურგის უნივერსიტეტში, აღ-მოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზედ. სამშობლოში დაბრუნებისას მასწავლებლობდა საქართველოს სხვა-

და-სხვა სასწავლებლებში. ბოლოს სამუდამოდ თბი-ლისში გადმოსახლდა და 21 წლის განმავლობაში სათავად-აზნაურო გიმნაზიაში მასწავლებლობდა. აქ მან დიდი სიყვარული მოიპოვა შეგირდებისა. მისი სახელი ეხლაც ბევრს მის ნაშეგირდალს ახსოვს და სიკვდილი მისი ბევრს დააღონებს. როგორც პედა-გოგმა მან შეადგინა რამდენიმე სახელმძღვანელო. მისი მოღვაწეობა მარტო სკოლით არ თავდებოდა. მსურველე მონაწილეობას იღებდა ქართულ-ჟურნალ გაზეთებში და ყველა საზოგადო საქმეში. თავი-სუფალ დროს ქართულ ისტორიის და სიტყვიერე-ბის შესწავლას ანდომებდა და ბატონ ე. თაყი-შვილთან ერთად ხშირად უმოგზაურია ქართულ სი-ძველეთა აღსაწერად. განსვენებულს განსაკუთრებით თბილისთან მდებარე ბეთანიის მონასტერი უყვარდა და დიდი ღვაწლი დასდო მის აღდგენა-გამშვენე-რებას. როდესაც სკოლას თავი მიანება, საზღვარ გა-რედ გაემგზავრა და წელიწადზედ მეტი დაჰყო იქ. დაბრუნებისას ჯერ ისევ ჯანმთრთელად იყო, მაგ-რამ ერევანში ცხოვრების დროს ხანგრძლივის ავად-მყოფობით გახდა ავად. ერთ ხანობას თბილისის საავადმყოფოში იწვა მაგრამ ვერც საავადმყოფომ უშველა. მაშინ იგი გადასახლდა თავის სამშობლო ხონში და უკანასკნელი დღეები იქ გაატარა.

რედაქციისაგან

უძორნიღვინად ვსთხოვთ ვეკლავ სკლის მოძქერთ, გვატანობონ ხოლმე დროზედ, თუ ჩვენი ჟურნალის №№. არ მიუკვან, რომ თადარბიცი დაუიჭიროთ.

ავრედვე ვსთხოვთ ვეკლავს, ვინაც ფული არ გადუხდია, მალე გამოგზავნონ, წინა-აღმდეგ შემთხვევაში მოყნობათ ჟურნალის კვავნა.

ხელნაწერები არავის არ უბრუნდება.

რედაქტორ-გამომცემელი

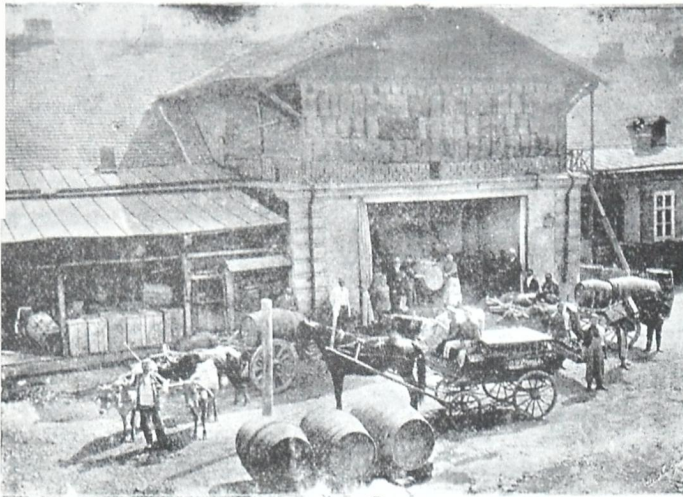
რ. გაბაშვილი.

მ ო ი თ ხ ო ვ ე თ ყ ვ ე ლ გ ა ნ

კოოპერატიული ღვინო

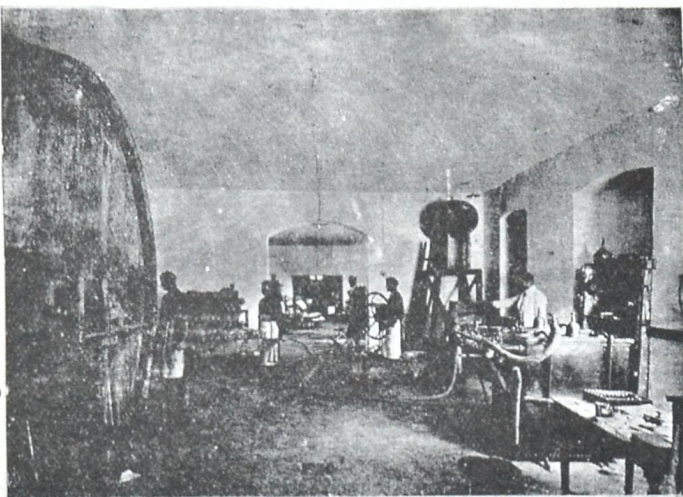
საზოგადოება „კახეთი“-სა

ეზო საზოგადოება „კახეთისა“: ღვინის მოტანა და გატანა

საზოგადოებას 15 წლის განმავლობაში გაუყიდა 1,000,000 ვედრო ღვინო 3,000,000 მან.

საზოგადოებას აქვს განყოფილებანი: ბაქოში, ასხაბადში, ტაშკენტში, ბათომში, მოსკოვში, არმავირში, ალექსანდროპოლში, ეკატერინოღარში.

სარდაფი „კახეთისა“: ღვინის გადაღებ-გადმოღება

საზოგადოების ადრესი: თბილისი, გოგოლის ქუჩა, საზოგადოება „კახეთი“.

მევენახეთა საზოგადოება „კახეთი“ დაარსებულია 1894 წელს. საზოგადოებაში არის 164 წევრი. „კახეთის“ საზოგადოების წევრებს აქვთ 688¹/₂ დესთინა ვენახი, საიდანაც უზიდავენ საზოგადოებას ნამდვილ კახურ ღვინოს!

კალა ერთობაშია!

კახელებო! ჩაეწერეთ საზოგადოების წევრებად და ამით დაიხსენით თქვენი სარჩო-საბადებელი სირაჯ-ჩარჩების ცარცვისაგან და მასთან ერთად შეუწყეთ ხელი ღვინით და საქმეში მონაწილეობით. ყოველ კახელისთვის ფრიად სასარგებლო „საზოგადოების“ გაფართოვება— გაძლიერება, მისი წევრების გაძლიერების და გამდიდრების მომასწავებელია.

უპანასაქნელ დროს საზოგადოების საქმიანი მოქმედება და მკვიდრად დაყენებულია.

მოითხოვეთ საზოგადოების წესდება.